

Fjodor Mihajlovič Dostojevski (1821-1881)

Poštovane kolege, dragi studenti!

Danas, 11. novembra 2011. godine, obeležavamo 190 godina od rođenja Fjodora Mihajloviča Dostojevskog, i 130 godina od njegove smrti. Novosadska Katedra rusistike sa dubokim pijetetom pristupila je obeležavanju ovog dvostrukog jubileja.

Koleginica Nada Usanović Ašonja aranžirala je prigodnu izložbu sa pratećim katalogom, koji pregledno prezentuje više od dve stotine jedinica; to su dela Dostojevskoga na ruskom, prevodi tih dela na više jezika kao i dela nastala povodom Dostojevskog opusa.

Pripala mi je čast da otvorim ovaj praznik, koji nam pruža priliku da se ukratko podsetimo nekih dominantni jednog neobuhvatnog dela.

Kada smo razmišljali o sonosferi Dostojevskog i njegovog peterburškog teksta, zaustavili smo se na kijejskom znamenom pojanju, kao formuli ruske duhovnosti, ali i na gregorijanskom kantosu *Dies Irae*, takođe *a capella*. Segment zapadne kulture koji je Dostojevski posebno cenio, bio je upravo *memento...*

To je muzika koju ćemo slušati, samoglasno, dok razgledamo izložbene vitrine; ona nas je dovela i do dva ključna motiva, do dva vrhunca piščeve vrednosne skale, do ikone i slike. Njih možemo promovisati u temeljne probleme celokupne dostojevskiane, kao napor da se prikaže i ono nevidljivo. Upravo testiranje razlike između slike i ikone dovodi ove junake, i junakinje, u granične situacije, sve do ubistva i samoubistva...

Baštineći srednjovekovnu rusku duhovnost i to onu apokrifnu (*Hod Bogorodice po mukama* Dostojevski je poredio sa Danteovim *Paklom*), ali baštineći i nauku inovativnog ruskog baroka, Dostojevski je bio kadar da obnovi antički žanr menipeje, kao dijalošku proveru međusobno isključivih ličnih istina.

Na pragu svih tih kelija, kako možemo doživeti njegove knjige, odvija se prožimanje suočenih sastavnica ljudskosti: tu se sreću madona i bludnica, bogočovek i čovekobog, dželat i žrtva, logos i kaos. Taj sobičak nije drugo do ljudsko srce, u kome se bori čovek i njegov dvojniki, ideal i njegova emanacija. Ta prascena se uvek odvija u nama, najodbojniji nam je onaj ko liči na nas. O tome govore žustre detektivske potere dvojice Goljadkina kao i mnogi dueti ovog velikog dela. Junaci Dostojevskog, upali u točak rotšildovske truležnosti, čeznu za čudom dobra. O tome je novela *Krotka*, gde se krilatost zadobija po cenu smrtonosnog iskoraka iz taštinom korumpiranog sveta. Žudnja za krilima svojstvena je čedima izgubljenog raja...

Dostojevski postaje opčinjen inscenacijom suočavanja još od mladalačkog skandala ateizma i furijerizma, koji ga je doveo pred streljački vod, Uvek nas izdaju najbolji prijatelji. To je ukratko ono što se desilo povodom Belinskog pisma Gogolju i mesta Dostojevskog u toj aferi. Setimo se da je sve počelo pogrešnim čitanjem: kada kružok mladih nadobudnih čitalaca nije uspeo da Gogolja prilagodi sebi, okrenuo se protiv velikog pisca.

I tako je Dostojevskom dopalo da ideju društvene pravde proveri u Mrtvom domu, gde su svi slojevi ruskog društva bili konačno izjednačeni. To je iznedrilo njegove velike cinike, ali ne i njegov sopstveni cinizam. U njegovim delima do glasa dolaze svi. Ateisti i vernici, revolucionari i monarhisti, mali ljudi i nadljudi, krotke i infernalne žene, nihilisti i nišči duhom. Sve su to reznjevi naše složene duše. Ne bez stida, što je to tako. I upravo stid pridaje menipeji Dostojevskog temperaturu vrućice i groznice.

Vulgarnost i banalnost - to su dve vetrenjače protiv kojih se bori celokupna ruska književnost. Saveznik u tome joj je i crni đavo, ponekada. Setimo se isplaženog jezika svim utopijama i mravinjacima, gesta pobune protiv pobune. I zato knjige Dostojevskog čitamo smotreno i budno, poput apokrifa, ne prljajući njihove stranice masnim prstima.

Ipak, jedan njegov junak zove se Foma Fomič Opiskin, čovek sumnje i omaške, piskaralo sa lapsusom u prezimenu. Mnogi junaci Dostojevskog nešto pišu, zapisuju, ispovedaju se, polemisujući sa žanrom svetačke hagiografije. Omaške i lapsusi čine duboko ljudski smisao tog rukopisa, koji svoj stil kao i da gradi na sumnjičavoj brzopletosti.

Kako spasti sopstvenu bogolikost, pred navalom svekolikog darvinizma, kako ostati dobar ako boga nema, i kada je sve dozvoljeno? Dostojevski varira postulat o etičkoj vrednosti pokajanja, i samo utoliko - grehovnosti. Kod njega se i dete igra strašnih igara, hraneći svog kućnog ljubimca hlebom sa sudbonosnim čavlima. I deca prelaze put gubljenja i ponovnog zadobijanja raja.

Knjiga koja je presudno uticala na Dostojevskog je *Život Isusa* Ernesta Renana (1860), o antropološkom i psihološkom aspektu Spasitelja, o onome što se otisnulo na Veronikinom ubrusu, o nerukotvorenoj ikoni Spasa.

Slika koja ga je u tom smislu potresla je *Telo mrtvog Hrista u grobu* Hansa Holbajna Mlađeg (1521), koju je video u Bazelu, 1867, kuda je bežao od kreditora sa novom, mladom suprugom. Svoje utiske od slike ustupio je svojim junacima.

Oslušnimo o čemu razgovaraju Rogožin i knez Miškin, u sobičku gde leži ubijena njihova zajednička ljubav, Nastasja Filipovna. Na zidu sobe je slika, u neku ruku vinovnica ubistva. Slika-krivac za obezduhovljenost sveta, koja se nije vinula do etičke zahtevnosti ikone, i koja, budući slikana prema bezimenom utopljeniku, ne obećava vaskrsenje i novi život.

Pomenimo i drugu slikarsku fascinaciju, ovoga puta Rafaelovom Sikstinskom Madonom (1512), koju je Dostojevski takođe video u originalu, u drezdenschkom muzeju, i čiju reprodukciju je stalno držao u svom kabinetu. Radi se o umetničkom idealu mnogih ruskih pisaca, Žukovskog, Puškina, Tolstoja. Gracioznost i strogost dva su dragocena kvaliteta, a pogotovo ako je u pitanju njihov spoj. Možda je to lepota koja će spasiti svet...

U romanu *Mladić* mladi Arkadije ostaje zadivljen gravirom Sikstinske Madone. Junakinja romana *Zli dusi*, žena gubernatora Lembkea, kao dama *svetska*, ni posle dva sata nije razumela ništa od ljupkosti Rafaelove Bogomajke. Njen antagonist, Stefan Trofimovič, oseća pak

duboku potrebu da piše o njoj. U *Zločinu i kazni* Rafaelove Madone seća se grešnik Svidrigajlov, nazivajući je «tužnom jurodivom», što navešćuje tako mnogo toga...

I mi, čitaoci Dostojevskog, stojimo sada pred tom slikom, i njegovim delom, nadomak sopstvenog preobražaja. Danas možda i ne... Ali sutra? U ime toga sutra, proglašavam otvorenom našu izložbu, i pozivam vas da je razgledate....

Draginja Ramadanski